

2. OBDOBÍ PRENATÁLNÍ A NOVOROZENECKÉ

PRENATÁLNÍ OBDOBÍ

Prenatální vývoj trvá **9 kalendářních měsíců po 28 dnech**. Je to doba **od oplození vajíčka do narození dítěte**. V tomto období se vytvářejí potřebné předpoklady pro budoucí samostatný život plodu. Vytvářejí se všechny **orgánové systémy**, jde tedy především o biologický vývoj. Avšak objevují se i **první jednoduché psychické reakce**, plod je schopen **s matkou určitým způsobem komunikovat** a dovede se chovat rozdílným způsobem, když na něj působí různé podněty. Je **schopen jednoduchého učení**, to znamená, že již v této vývojové fázi **získává nějaké zkušenosti**.

Interakce matky a plodu začíná již v prenatální fázi. Mezi matkou a dítětem se v této době vytvoří určitý **komunikační systém**, v němž je podíl matky bohatší a diferencovanější. Ale i **dítě je v této komunikaci aktivním účastníkem**. **Reaguje na různé podněty** specifickým způsobem, a tím **podává informaci o svých pocitech, respektive potřebách**.

Thomas Verny (1993) rozlišuje **3 druhy komunikace mezi matkou a plodem**. Jejich rozlišení je ovšem spíše formální, protože **ve skutečnosti se prolínají**, mnohé informace se přenášejí více než jedním způsobem:

- a) **Fyziologický způsob komunikace**, který zprostředkovává **krev procházející placentou**. V ní mohou být obsažené různé látky například **krevní cukr či adrenalin**, které putují z mateřského organismu do organismu plodu. Pokud **matka například prožívá stres**, její prožitky stimulují určité **fyziologické reakce**.
- b) **Smyslová komunikace**. Plod reaguje na některé smyslové podněty: například **masírování břicha, změnu polohy či mateřský hlas**. **Matka ví**, že když bude dělat **určité pohyby**, bude její dítě **odpovídat kopáním**, bude dávat najevo nespokojenost. **Pohybová aktivita** je v zásadě **jedinou možností plodu, jak vyjádřit svou nelibost**. V posledním trimestru prenatálního života se plod naučí například diferencovaně **reagovat na různé zvuky: na hudbu, na hlasy známých bytostí**. Ty **do určité míry rozeznává**, jak je zřejmé z jeho chování, **i po narození**. **Chování plodu** v tomto období je již **individuálně typické**. Jeho charakteristické znaky přetrvávají i po narození, obvykle jde o **projev typu temperamentu**. (**Pohybová aktivita plodu** může být **různě intenzivní**, každý plod může reagovat různě rychle atd.).
- c) **Emoční a racionální postoj matky k plodu**. Jeho komunikační význam spočívá v tom, že **matka na plod soustředí svou pozornost, uvažuje o něm, prožívá** určitým způsobem jeho existenci. **Nechtěné děti** například **bývají v průměru častěji potraceny** než děti chtěné. **Organismus matky** podává za těchto okolností plodu **negativní informaci** a nereaguje na jeho signály standardním způsobem.

NOVOROZENECKÉ OBDOBÍ

Lidský plod se rodí v 38. – 42. týdnu těhotenství. Má průměrnou porodní hmotnost 3300–3400 g a měří v průměru 50 cm. Porod je v životě dítěte i matky významnou událostí. Pro dítě znamená dost zásadní změnu jeho způsobu života. V prenatálním období přebývalo v plodové vodě, v prostředí, které mělo stabilní teplotu a tlumilo zvuky i doteky. Porodem, který představuje zátěž i pro něj, se dítě ocitá ve zcela odlišných podmínkách. Leží na pevné podložce, v intenzivním osvětlení, relativním hluku a chladu. Už není součástí mateřského organismu, musí samo dýchat a udržovat tělesnou teplotu.

Novorozenecké období trvá přibližně 1 měsíc. Je to doba adaptace, během níž se dítě přizpůsobuje podmínkám nového prostředí. Novorozenec reaguje na základě reflexů a vrozených způsobů chování, které mu usnadňují přežití. Zároveň je geneticky disponován k poměrně dlouhodobému zrání a učení.

Matka je v tomto období celým světem dítěte. Ostatní podněty z vnějšího světa k dítěti dosahují skrze matčino tělo. To je zdrojem výživy, ochrany, podnětů i rizik. Ukazuje se, že vztah matky k dítěti, které počala a které v jejím těle roste, má vliv na jeho vývoj tělesný i duševní včetně sociálních dopadů. V sedmdesátých letech dvacátého století provedli Langmeier a Matějček výzkum zaměřený na vývoj a adaptaci „nechtěných“ dětí (dětí žen, kterým povolovací komise odmítly povolení k umělému přerušování těhotenství, takže ženy byly nuceny dítě porodit). Důsledky, které našli, byly například: kratší doba kojení, nebo nekojení. Častější vyhledávání lékařské péče, horší prospěch ve škole, horší postavení v kolektivu vrstevníků.

Chování novorozence má několik základních znaků:

Přirozený biorytmus novorozence je charakteristický krátkými časovými úseky bdění, které jsou zpočátku vyplněny především aktivitou, spojenou s uspokojováním biologických potřeb. Postupně jej lze zaujmout i stimulací, která má jiný smysl. Úroveň bdělosti novorozence je chabá a lze ji jen málo ovlivnit. Je to možné například změnou polohy. Jestliže matka dítě zvedne, je bdělejší, než když pouze leží.

Novorozenec je vybaven celou řadou různých reflexů, které mají rozdílný význam:

- a) Reflexy, které slouží k jeho přežití. Napomáhají primární orientaci a adaptaci na prostředí, jsou základem dalšího vývoje (jejich projev se může měnit učení). Do této kategorie patří například hledací a sací reflex.
- b) Reflexy, které nejsou pro prvotní adaptaci malého dítěte významné. Byly užitečné v dřívějších fylogenetických fázích, jsou jejich pozůstatkem. Tyto reflexy mizí v průběhu prvních měsíců života. V současnosti slouží jako kontrola normálního vývoje mozkových funkcí. Do této kategorie patří

především motorické reflexy: například **úchopový, šermířská poloha, rozhození rukou a nohou**, když se mu podtrhne podložka, **skrčení chodidla**, když se mu přeje hranou po plosce nohy, pohyby **nohou jako při chůzi**, když ho zvedneme.

Novorozenec je vybaven i **vrozenými způsoby chování**. Patří sem například tendence **vnímat své okolí, reagovat křikem a využívat sacích pohybů různým způsobem. Čichové a chuťové schopnosti** jsou přítomny v základních rysech. Dítě **preferuje sladkou chuť**, celým tělem (tep, pohyb) reaguje na sladké vůně (přiklání se k nim), odvrací se od nepříjemných pachů. Několika denní dítě odliší podle vůně mléko vlastní matky od mléka jiných žen. **Sání** posléze neslouží jen k přijímání potravy, ale dítě tímto způsobem **zkoumá své nejbližší okolí** a využívá je i v kontaktu s matkou. Tyto základní aktivity **mají i sociální význam**. Iniciují kontakt a **udržují pozornost pečujících osob**. Dítě takové chování využívá k orientaci v prostředí a k účelnému **ovládání tohoto prostředí** ve prospěch **uspokojení vlastních potřeb**.

Prosociální chování – reaguje více na **vysoké ženské hlasy, sociální úsměv (reflexní)**, když se nad ním někdo nakloní, dívá se s větším **zájmem na lidské obličej**e, než na jiné předměty, **úchopový reflex** je silnější, vložíme-li mu **do dlaně prst**, než hůlku stejných rozměrů, **plazivé pohyby** jsou mnohem živější, když je dítě položeno **na nahé tělo dospělého člověka**, než když je na dece – kvůli **kožnímu kontaktu**.

Učení je v raném věku spojeno se **základními smyslovými informacemi**, které jsou za normálních okolností **snadno dostupné a nevyžadují žádné zvláštní úsilí**.

Učení novorozence je aktivizováno především **v rámci sociální interakce**, protože ta je možností a potřebám malého dítěte nejlépe přizpůsobena. Novorozenec má například **vrozené dispozice** naučit se **rozeznat vlastní matku**. Děje se tak čichem, sluchem i zrakem.

Dítě pozná svou matku **čichem již 45 hodin po narození**. Samozřejmě jen tehdy, když bylo v její těsné blízkosti. (**Podobně reaguje i matka**. Tato zjištění jsou dalším důkazem **užitečnosti bezprostředního poporodního kontaktu matky a dítěte**.)

Dítě dovede **rozeznat hlas své matky**. Například dvoutýdenní novorozenci reagovali na matčin hlas živěji než na jiné. **Ve třetím týdnu** už dokonce **vyvíjeli námahu**, aby se dostali do polohy, z níž by **matčin hlas mohli slyšet lépe**. V dyádě vztahu mezi matkou a dítětem hraje novorozenec svou významnou úlohu. Jeho **chování, pláč, grimasy i pohyby končetin vyvolávají specifické reakce**, jejichž cílem je udržet **pozornost dospělých** a zabezpečit tak **uspokojení potřeb zcela závislého dítěte**.

Sociální chování – pečovatelské chování mají **vrozené ženy i muži** – toto chování k novorozencům projevují už i **osmileté děti** – dívky i chlapečci.

Rodičovské chování ovlivňují jednotlivé vlastnosti dítěte, jeho pohlaví, zevnějšek, temperament a některé projevy chování. Rodiče mají tendenci reagovat na různé děti rozdílným způsobem. Například v závislosti na jejich pohlaví, kdy se řídí **společenskými stereotypy**, určujícími předpokládané **typické potřeby chlapců a dívek**. Americké matky například **reagovaly v průměru méně často na projevy nelibosti chlapců než dívek**. **Dráždivé a neklidné děti** bývají posuzovány jako nadměrně, respektive **nepřiměřeně náročné**, a proto vyvolávají **více negativních reakcí** než děti klidné a pozitivně laděné atd.

Typ osobnosti matky, respektive rodiče, jeho zkušenosti a hodnoty, jeho očekávání apod. budou spoluurčovat adekvátnost chování k dítěti. Rodiče mají tendenci **promítat do dětí vlastní pocity a potřeby**. Mají sklon **vidět je takové, jaké by si je přáli mít**, nebo jací se obávají, že by mohli být.